

"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/4 (13)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining
2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan
o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

*Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy
nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha
doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin
bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.*

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*

SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*

ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*

MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*

YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*

TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*

ZOXIDOV Azamat Azamjonovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*

ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*

TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*

Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*

Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*

Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*

Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*

Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщин и гендерного равенства.*

Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*

Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*

Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*

Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*

Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*

Зокидов Азамат Азамjonovich – *доктор экономических наук, профессор.*

Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*

Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли – *доктор психологических наук.*

Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*

Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*

Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*

Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*

Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*

Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*

Zokhidov Azamat Azamjonovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*

Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*

Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук, профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

SOTSILOGIYA

Zaitov E.X. O'zbekistonda mahalla institutining mustaqillik yillaridagi rivojlanishi.....	4
Imomnazarov H.I. Yosh oilalarda ijtimoiy munosabatlar: muammolar va ularning yechimi	9
Usmonova R.M. Xotin-qizlarning norasmiy bandligini ijtimoiy jihatdan tadqiq etishdagi ilmiy yondashuvlar	15
Abdiraimova Sh.A. Uzoq umr ko'ruvchilarga xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish yo'nalishlari	22

OILA VA JAMIYAT

Saydivaliyeva X.X. "Ayollar huquqlari" va "gender tengligi" tushunchalari: o'zaro munosabat va farqlar.....	29
Abdullaxo'jayev A. Ibrat matbaachiligining vujudga kelishi va jadid g'oyalarining yoyilishidagi ahamiyati.....	37
Xolmuratova M.M. O'smirlarning pulga bo'lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta'siri.....	45
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-huquqiy himoya qilishning faol shakllari va ijtimoiy-huquqiy himoyasi tizimi.....	50
Sattarova Sh.Q. Pedagoglar faoliyatida pozitiv fikrlashning ilmiy-nazariy asoslari	55

PSIXOLOGIYA

Mahkamova D.B. Xotin-qizlar professional ijtimoiy moslashuvining psixologik aspektlari.....	60
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari	68
Askarova G. Development of coping behavior	73
Nazarova M.Y. Zo'ravonlikka uchragan ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	77
Jumabekov Z.X. G'arb faylasuflari qarashlarida hasad muammosining o'rganilganlik holati.....	83
Sadullayeva J.I. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining oilaviy munosabatlarga ta'siri o'rganilganligi.....	90

PEDAGOGIKA

Mavlonov B.B. O'smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirishda oiladagi tarbiya usullarining o'rni.....	94
Nomozova O'A. Oilada er va xotin nutqidagi gender jihatlarining oilaviy munosabatlarga ta'siri	100
Qurbonova B.N. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning ijodkorligini shakllantirish	105
Axmedova D.X. Interfaol ta'lim jarayonida rag'batlantirishning gender yondashuvi va uning o'ziga xos xususiyatlari.....	111
Yakubov O.T. Farzand tarbiyasida ota-onaning asosiy vazifalari va funksiyalari	119

ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR

Abdulazizova N.B. Ayollarning pensiya ta'minoti masalasini yechish yo'llari: ilg'or tajriba va zamonaviy tendensiyalar.....	124
--	-----

Yakubov Odiljon Tolibjon o'g'li,
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktoranti

FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONANING ASOSIY VAZIFALARI VA FUNKSIYALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada farzand tarbiyasida ota-onalarning asosiy vazifalari va funksiyalari haqida so'z yuritilgan bo'lib, unda ota-onalar tomonidan milliy tarbiyani samarali yo'lga qo'yishda e'tibor qaratish zarur bo'lgan jihatlar yoritib berilgan. Bolalarni jamiyatning faol a'zosi sifatida tarbiyalash uchun ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va ota-onaning shaxsiy namuna ko'rsatishi zarurligi kabi muhim jixatlar asoslangan.

Tayanch so'zlar: oila, farzand, ota-ona, yoshlar, odob-axloq, jamiyat, tarbiya, mas'uliyat, intizom, rag'bat.

Аннотация. В данной статье говорится об основных задачах и функциях родителей в воспитании детей, а также выделяются аспекты, на которые родителям необходимо обращать внимание при эффективной реализации национального образования. В целях воспитания детей как активных членов общества закладываются такие важные аспекты, как развитие навыков социального общения и необходимость подачи родителями личного примера.

Ключевые слова: семья, дети, родители, молодежь, воспитание, общество, воспитание, ответственность, дисциплина, поощрение.

Annotation. This article discusses the main tasks and functions of parents in raising children, and highlights aspects that parents need to pay attention to in the effective implementation of national education. In order to raise children as active members of society, important aspects are laid down, such as the development of social communication skills and the need for parents to set a personal example.

Keywords: family, children, parents, youth, upbringing, society, upbringing, responsibility, discipline, encouragement.

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda bolalarning ma'naviy, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishini ta'minlash bo'yicha davlat tomonidan qator huquqiy asoslar va normativ hujjatlar ishlab chiqilgan. Ular oilada farzand tarbiyasini yanada takomillashtirish va ota-onalarning pedagogik bilimlarini oshirish zaruratini belgilaydi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 47-moddasi¹da ota-onalarning o'z farzandlari tarbiyasi uchun javobgarligi alohida ta'kidlangan. Bu oilaning bola

ijtimoiylashuvidagi o'rniga davlat miqyosida e'tibor qaratilganini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 30-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli qarori² maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasini yangi bosqichga olib chiqish zarurligini belgilab berdi. Ushbu qarorda ta'lim-tarbiya jarayonlarida ota-onalarning faol ishtirokini

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // <https://lex.uz/docs/-6445145>

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli qarori // <https://lex.uz/docs/-3334234>

ta'minlash va ularning pedagogik savodxonligini oshirish muhim vazifalardan biri sifatida qayd etilgan.

Maqsad va uni asoslash. Ushbu maqoladan ko'zlangan maqsad ota-onaning farzand tarbiyasidagi asosiy vazifa va funksiyalarini yoritib berishdir. Hozirgi kunda zamonaviy ijtimoiy muhitda tarbiya masalalari murakkablashmoqda. Media ta'siri va ijtimoiy tarmoqlarning keng ommalashuvi ota-onalarning pedagogik roli va mas'uliyatini kuchaytirishni taqozo etmoqda. Bolaning axloqiy, manaviy va ijtimoiy jihatdan rivojlanishi avvalo oiladagi muhitga bog'liq. Oilaviy tarbiya bolaning kelgusidagi ijtimoiylashuviga mustahkam zamin yaratadi. Chunki jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti shaxsni har tomonlama rivojlantirishdir. Oila esa bolalar ijtimoiylashuvi jarayonida birlamchi va eng muhim ijtimoiy institut sifatida xizmat qiladi.

Bolani tarbiyalash – bu har bir ota-onaning eng muhim va mas'uliyatli vazifalaridan biridir. Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, unda bolalar dastlabki ijtimoiy tajribalarni oladi, shaxsiy fazilatlarni shakllantiradi va hayotiy qadriyatlarni o'zlashtiradi. Farzandning yaxshi tarbiya topishi uchun ota-ona nafaqat muayyan vazifalarni bajarmog'i, balki oila a'zolari bilan birgalikda maqsadga yo'naltirilgan faoliyat olib borishi zarur.

Forobiy inson kamolotida ta'lim-tarbiyaning muhimligini ta'kidlab: Munosib inson bo'lish uchun insonda ikki xil imkoniyat: ta'lim va tarbiya olish imkoniyati bor. Ta'lim olish orqali nazariy kamolotga erishiladi, tarbiya esa kishilar bilan muloqotda axloqiy qadr-qimmatni va amaliy faoliyatni yaratishga olib boradigan yo'ldir...”, deydi. Abu Ali ibn Sino oila tarbiyasida ota-onaning o'rniga alohida to'xtalib: “Bola tug'ilgach, avvalo, ota unga yaxshi nom qo'yishi, so'ng uni yaxshilab tarbiya qilishi kerak... Agar oilada tarbiyaning yaxshi usullaridan foydalanilsa, oila baxtli bo'ladi” degan fikrni ilgari suradi³. Bir necha asrlar oldin aytilgan ushbu fikrlar hozirgi kunda ham o'z kuchini yo'qotmagan.

Oilada bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalash, ushbu jarayonda milliy qadriyatlar, xalq pedagogikasi g'oyalaridan foydalanish, ota-onalarning milliy pedagogik madaniyatini takomillashtirish, tarbiya

jarayonining metodik asoslarini yaratish, ota-onalar tomonidan milliy tarbiyani samarali yo'lga qo'yish, ularga bu to'g'rida nazariy bilimlarni berish hamda ularda ma'lum ko'nikma va malakalarni shakllantirish⁴ dolzarb masalalar hisoblanadi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

O'zbek oilasining o'ziga xos xususiyatlaridan biri oilada yoshi ulug' qariyalar – bobo va buvilarning yuksak mavqe va martabaga egaligi bo'lib, ular hamisha izzat-ikrom qilinadi, barcha masalalarda ular bilan maslahatlashib, so'ng ish boshlashga amal qilinadi. O'zbek oilasiga xos mazkur xarakterli xususiyatlarni alohida e'tirof etib o'tishdan maqsad shuki, “oila tarbiyasi”ning o'ziga xos qirralari ana shundagina to'la-to'kis namoyon bo'ladi. Bu tarbiya jarayonida milliy-madaniy merosning qanday o'rin tutishi, salmog'i, ahamiyati xususida asosliroq fikr yuritish imkoniyati paydo bo'ladi⁵.

Buyuk ajdodimiz Al-Hakim at-Termiziyning (820–932) ota-onasi hadis ilmining yetuk namoyondalaridan hisoblanib, xususan, otasi Ali ibn al-Hasan o'z davrida hadis ilmining taniqli olimlaridan biri bo'lgan. Hakim at-Termiziy: “Alloh taolo mening ustozim-volidimdan judo qilganda men sakkiz yoshda edim. Uning sa'y-harakatlari bois men ilm olishga shunday berilib ketgandimki, kitob mutolaa qilish men uchun asosiy mashg'ulot bo'lib qolgan edi. Vaholanki, mening tengqurlarim o'yin-kulgu va vaqtixushlik bilan band bo'lar edilar. Volidimning ijti hodlari tufayli men shu yoshimda “Ilm al-Osor”(hadis ilmi) va “Ilm ar-Ray”(xanafiy mazhabi fiqhi) bilimlarini to'liq egallab olgan edim”⁶, – degan fikrlaridan bilish mumkinki, uning buyuk olim bo'lib yetishishida otasining hissasi juda katta ekanligidan dalolat beradi.

Bola tug'ilganidan boshlab oila muhitida yashaydi, oilaga xos bo'lgan an'analar, urf-odatlar

⁴ Мухсиева А.Ш. Оилада миллий тарбия жараёнининг методик асослари: пед. фан. номз. ...дисс. – Toshkent, 2005. – Б. 8. // <https://diss.natlib.uz/tanishish/7f676a7f-3b35-41e3-b3b5-1383206575cf>

⁵ “Zamonaviy oilada, farzand tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish masalalari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. – Toshkent: “Mahalla va oila” nashriyoti, 2021. – 200 b. // https://api.moiti.uz/media/book/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F_6_osd9d3c.pdf

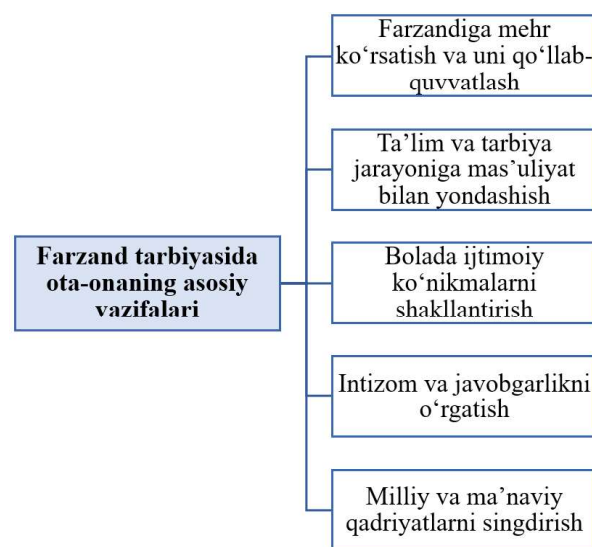
⁶ Уватов У. Ал-Ҳаким ат-Термизий. Буюк юрт алломалари. – Тошкент, 2016. – Б. 53

³ Madaminova O'. Farzand tarbiyasida ota-onaning roli // “Science and Education” Scientific Journal. February 2023. Volume 4. Issue 2. – B. 978-979.

uning dunyoqarashini shakllantiradi va shaxsini rivojlantiradi. Oilada bolalarni milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyalash ijtimoiy pedagogik zaruriyat bo'lib, ota-onalar bu borada ma'lum bilimlarga ega bo'lishlari juda muhim. Kichik yoshdagi bolalar tarbiyasida ota-ona tomonidan turli qiziqarli o'yinlarni tashkil qilish, birgalikda dars tayyorlash va qiziqarli narsalarni o'qib, muhokama qilish, birgalikda sayrga chiqish va oilaviy dam olishlarni tashkillashtirish ijobiy samara beradi.

Bolaning kim bo'lib yetishishi, asosan, oiladagi muhitning ijobiy tarbiyaviy ta'siriga bog'liq. Bu to'g'rida atoqli pedagog A.S.Makarenko, "Agar biz farzandlarimizga yaxshi tarbiya bersak, bu bizning baxtimiz, shodligimizdir; yomon tarbiya bersak bu kelajakdagi achchiq ko'z yoshimiz, noqobil farzand tufayli qon-qon yig'lab yutadigan g'amlarimiz, alamlarimiz, deb ota-onalarni ogohlantirgan edi"⁷.

Oilaviy qadriyatlarni saqlash va ilg'or oilaviy an'analarni kundalik tarbiya tizimiga joriy etish, turmush tarzining bir bo'lagiga aylantirishdir. Bunda ota-onaning o'rni va roli bevosita xarakterga ega bo'lib, faqat sog'lom muomala va samimiyat muhitigina o'smirning dunyoqarashi shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Zero, har bir oilaning muqaddas vazifasi qobiliyatli farzandlarni o'stirish, ularni jismoniy, intellektual va ma'naviy tomondan yetuk qilib, ota-onasi va Vataniga sadoqatli insonlar qilib tarbiyalashdan iborat. Ya'ni ham ma'naviy, ham jismoniy jihatdan sog'lom, barkamol inson faqat sog'lom oilada shakllanadi. Oiladagi sog'lom muhit va barqarorlik esa yaxlit jamiyat ma'naviy takomilining asosidir⁸.

1-rasm. Farzand tarbiyasida ota-onaning asosiy vazifalari

Ota-onaning asosiy vazifalariga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. *Farzandiga mehr ko'rsatish va uni qo'llab-quvvatlash.*

Ota-onaning birinchi va eng muhim vazifasi farzandga mehr va e'tibor ko'rsatishdir. Bola o'zini sevib ardoqlangan his qilsa, unda o'ziga bo'lgan ishonch shakllanib boradi. Ota-onaning o'z farzandiga vaqt ajratishi, uning gap-so'zlariga, his-tuyg'ulariga e'tibor qaratishi va fikrlarini qo'llab-quvvatlashi unda ijobiy fazilatlarni shakllantiradi.

2. *Ta'lim va tarbiya jarayoniga mas'uliyat bilan yondashish.*

Farzandning bilim olishida va intellektual rivojlanishida ota-onaning o'rni juda katta ahamiyatga ega. Chunki farzandining qiziqishlarini hisobga olgan holda ta'lim olish, sport bilan shug'illanish, kasb o'rganishga yo'naltirish uning hayotda o'z o'rnini topishiga yordam beradi. Uyda va uydan tashqarida farzand uchun o'quv muhitini yaratish, kitob o'qishga rag'batlantirish, maktab bilan hamkorlik qilish muhim hisoblanadi.

3. *Bolada ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish.*

Bolalarni jamiyatning faol a'zosi sifatida tarbiyalash uchun ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish juda muhimdir. Jamiyatda o'zini tutish va odob-axloq qoidalarini o'rgatish, boshqa odamlarni hurmat qilish va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish birinchi navbatda ota-onaning asosiy vazifasidir.

⁷ Yusupov U., Ergasheva M. (2022). Bolada axloqiy va madaniy malakalarni shakllantirishda oilaning roli. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1), 442–445. // <https://inlibrary.uz/index.php/zitdmrt/article/view/5167>

⁸ Norqulov H., Jumayev Sh. "Zamonaviy oilada, farzand tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish masalalari" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. – Toshkent: "Mahalla va oila" nashriyoti, 2021. – B. 48.

4. Intizom va javobgarlikni o'rgatish.

Bolada intizom va mas'uliyat hislatlarini shakllantirish uning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun juda muhimdir. Intizom va javobgarlik bolaga o'z hayotini tartibga solishga, o'z harakatlariga mas'uliyat bilan yondashishga va jamiyatda muvaffaqiyatli bo'lishga yordam beradi. Ota-onalar farzandining har bir xatti-harakati uchun aniq qoida va mezonlar belgilashlari va ularni tushuntirishlari kerak. Misol uchun, uy ishlarini bajarish, kitob o'qish yoki dars tayyorlash vaqtlari, uyqu tartibi va boshqa kundalik ishlarni tartibga solishga doir qoidalar bola uchun muhimdir. Kundalik rejimni tartibga solish, farzandning qabul qilgan qarorlari uchun mas'uliyat his qilishini ta'minlash. Buning uchun, avvalo, ota-ona bergan va'dasini bajarishi va mas'uliyatli bo'lishni namoyish etishi kerak.

5. Milliy va ma'naviy qadriyatlarni singdirish.

Bolalarning ma'naviy va axloqiy rivojlanishi ota-onaning unga berayotgan qadriyatlariga bog'liqdir. Bolalarda halollik, poklik, sahiylik kabi ezgu fazilatlarini shakllantirish uchun unga ushbu fazilatlarining ahamiyatini tushuntirish va misollar keltirish yaxshi natija beradi. Ota-ona farzandiga o'z xalqining tarixi, qadriyatlari va urf-odatlarini haqida hikoyalar aytib berish, o'z tarixiga nisbatan faxr va hurmatni oshiradi. Xalqning buyuk shaxslari, ularning yurt uchun qilgan xizmatlari va xalqning turli davrlarda ko'rsatgan qahramonliklaridan xabardor bo'lish bolaga milliy qadriyatlarni singdiradi.

Ota-onaning farzand tarbiyasidagi asosiy funksiyalariga quyidagilarni keltirish mumkin:

1. *Himoya funksiyasi.* Farzandni jismoniy va ruhiy xavfsizlik bilan ta'minlash ota-onaning asosiy vazifalaridandir. Ota-ona farzandining yashashi uchun xavfsiz va ozoda muhit yaratishi, xavfli obyektlardan, zararli kimyoviy moddalar yoki tajovuzlardan himoya qilishi kerak. Farzandining uydagi va uydin tashqaridagi, o'yin maydonchalaridagi xavfsizligi, transport vositalarida xavfsiz o'rindiqlarda o'tirishi kabi masalalarga jiddiy e'tiborda bo'lishi talab etiladi. Ularni tashqi xavf-xatarlardan asrash va doimo qo'llab-quvvatlash muhimdir. Bola maktabda, uyda va jamoat joylarida jismoniy va psixologik tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilinishi kerak. Ota-ona bola bilan doimiy suhbatlashib turishi, unga o'z xavfsizligini saqlash holatlarini o'rgatib borishi kerak.

Shu bilan birga, farzandlarni sog'lom turmush tarziga odatlantirish zarur. Ovqatlanish, uyqu tartibi, muntazam jismoniy faoliyat va shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilishga o'rgatish kerak. Shuningdek, ota-ona farzandining salomatligini nazorat qilish, zarurat bo'lganda tibbiy yordam olishlari lozim bo'ladi.

2. *Shaxsiy o'rnak bo'lish.* Farzand tarbiyasida ota-ona shaxsiy namuna ko'rsatib, unga o'rnak bo'lishi kerak. Chunki bolalar ko'pincha kattalarning xatti-harakatlarini kuzatib, ulardan o'rnak oladilar. Agar ota-ona tartibli bo'lsa, bolalar ham shunday bo'lishni o'rganadilar. Bolalar ota-onani kuzatib, ularga ergashadilar. Shu sababli ota-ona har bir harakatida bolalarga o'rnak bo'lishi kerak. Ota-ona stressli va tushkun vaziyatlarda o'zini nazorat qila olishi zarur, chunki farzandlar ham muammoli vaziyatlarni hal qilishni ota-onasidan o'rganadi. Agar ota-ona o'z vaqtini tartibli boshqarib, vaqtdan unumli foydalanishni yo'lga qo'ygan bo'lsa, farzand ham vaqtni to'g'ri taqsimlashni o'rganadi. Misol uchun, ota-ona ertalab belgilangan vaqtda turib, ishlariga yoki uy ishlariga kirishishlari, bu bolaga ham muntazam va tartibli hayot kechirishni o'rgatadi.

3. *Rag'batlantiruvchi rol.* Farzandning muvaffaqiyatlarini qadrlash va uni yangi yutuqlarga undash muhim. Ota-ona farzandining har qanday kichik yutug'ini ham maqtashi unda o'z kuchiga ishonchni oshiradi. Farzandni rag'batlantirish orqali uning yaxshi xulq-atvori, mehnatsevarligi, ijtimoiy faolligi va ta'lim olishidagi muvaffaqiyatlarini mustahkamlashga erishiladi. Rag'batlantirish orqali bola o'z harakatlaridan ijobiy natija kutishga o'rganadi va o'zini yanada rivojlantirishga harakat qiladi. Rag'batlantirish bolada motivatsiya uyg'otadi va bolaning rivojlanishini tezlashtiradi. Tanqid esa ko'pincha salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tanqidni to'g'ri yondashuv bilan amalga oshirish, farzandni o'z xatolaridan saboq olishga va ularni to'g'rilashga undaydi. Biroq haddan tashqari noto'g'ri tanqid farzandning o'ziga bo'lgan ishonchiga putur yetkazadi. Agar bola xato qiladigan bo'lsa, unga bu odatiy hol ekanligi, muhimi xatolardan xulosa chiqarishi lozimligini o'rgatish kerak.

Ota-onaning tarbiyadagi asosiy xatolari sifatida quyidagilarni ko'rish mumkin:

- *haddan tashqari qattiqqo'llik yoki yumshoqlik:* Bolaga haddan tashqari qattiqqo'llik

yoki yumshoqlik bilan muomala qilish, uning ijtimoiy, psixologik va axloqiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Har ikki holat ham bolaning o'zini anglashiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga va ijtimoiy munosabatlarida muammolarni keltirib chiqarish ehtimoli yuqori. Muvozanatning yo'qligi bolaning xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, masalan:

- *Farzandga e'tiborsizlik* bolani e'tiborsiz qoldirish, uning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishida jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. E'tiborsizlik uning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi. Bola o'zini e'tiborga loyiq deb hisoblamasa, o'zini qadrlamaydi va o'zining qobiliyatlariga ishonmaydi. Bu uning kelajakdagi muvaffaqiyatlari va yetuk shaxs sifatida rivojlanishiga katta to'siq bo'lishi mumkin.

- *Salbiy o'rnatilgan bo'lish*. Farzandlar ota-onalarining xulq-atvori, so'zlari va kundalik hayotdagi amallari orqali ko'p narsalarni o'rganadilar. Ota-onaning nojo'ya xulq-atvori farzandning noto'g'ri yo'lni tanlashiga olib kelishi

mumkin. Ota-onaning farzandi yoki boshqalar bilan o'zaro muloqotda yolg'on gapirishi yoki haqiqatni yashirishga intilishi bola tomonidan yolg'onning normal holat sifatida qabul qilishiga olib keladi. Natijada bolaning axloqiy qadriyatlari noto'g'ri shakllanadi.

Yakuniy qism. Farzand tarbiyasi ota-onadan sabr-toqat, donolik va izchillikni talab qiladi. Ota-onalar o'z vazifalari va funksiyalarini to'g'ri bajarib, farzandlarini jismoniy, ma'naviy va ijtimoiy jihatdan rivojlangan shaxs sifatida tarbiyalashlari mumkin.

Farzandga to'g'ri tarbiya berish – bu murakkab va mas'uliyatli jarayon bo'lib, uning yuksak axloqiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga asos yaratadi. Ota-onalar farzandlarining har bir qadamini diqqat bilan kuzatib borishlari, ular bilan o'zaro ishonchli va hurmatga asoslangan munosabatlarni rivojlantirishlari kerak. Oilada yo'lga qo'yilgan to'g'ri tarbiya tizimi, farzandning nafaqat bugungi, balki kelajakdagi baxtli va muvaffaqiyatli hayotini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli qarori // <https://lex.uz/docs/-3334234>
3. Madaminova O'. Farzand tarbiyasida ota-onaning roli // "Science and Education" Scientific Journal. February 2023. Volume 4. Issue 2.
4. Мухсиева А.Ш. Оилада миллий тарбия жараёнининг методик асослари: пед. фан. номз. ...дисс. – Тошкент, 2005. // <https://diss.natlib.uz/tanishish/7f676a7f-3b35-41e3-b3b5-1383206575cf>
5. "Zamonaviy oilada, farzand tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish masalalari" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. – Toshkent: "Mahalla va oila" nashriyoti, 2021. // https://api.moiti.uz/media/book/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F_6_osd9d3c.pdf
6. Уватов У. Ал-Ҳаким ат-Термизий. Буюк юрт алломалари. – Тошкент, 2016.
7. Yusupov U., M.Ergasheva (2022). Bolada axloqiy va madaniy malakalarni shakllantirishda oilaning roli. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1). // <https://inlibrary.uz/index.php/zitdmrt/article/view/5167>

“OILA VA GENDER” ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬЯ И ГЕНДЕР»
“FAMILY AND GENDER” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/4 (13)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli
“Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga
pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun
ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.*

MUASSIS:

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas’ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O’.,
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

*Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e’tiborga olgan
holda jurnalga havola berilishi shart.*

*Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy
ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.*

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 27.12.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,
M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.